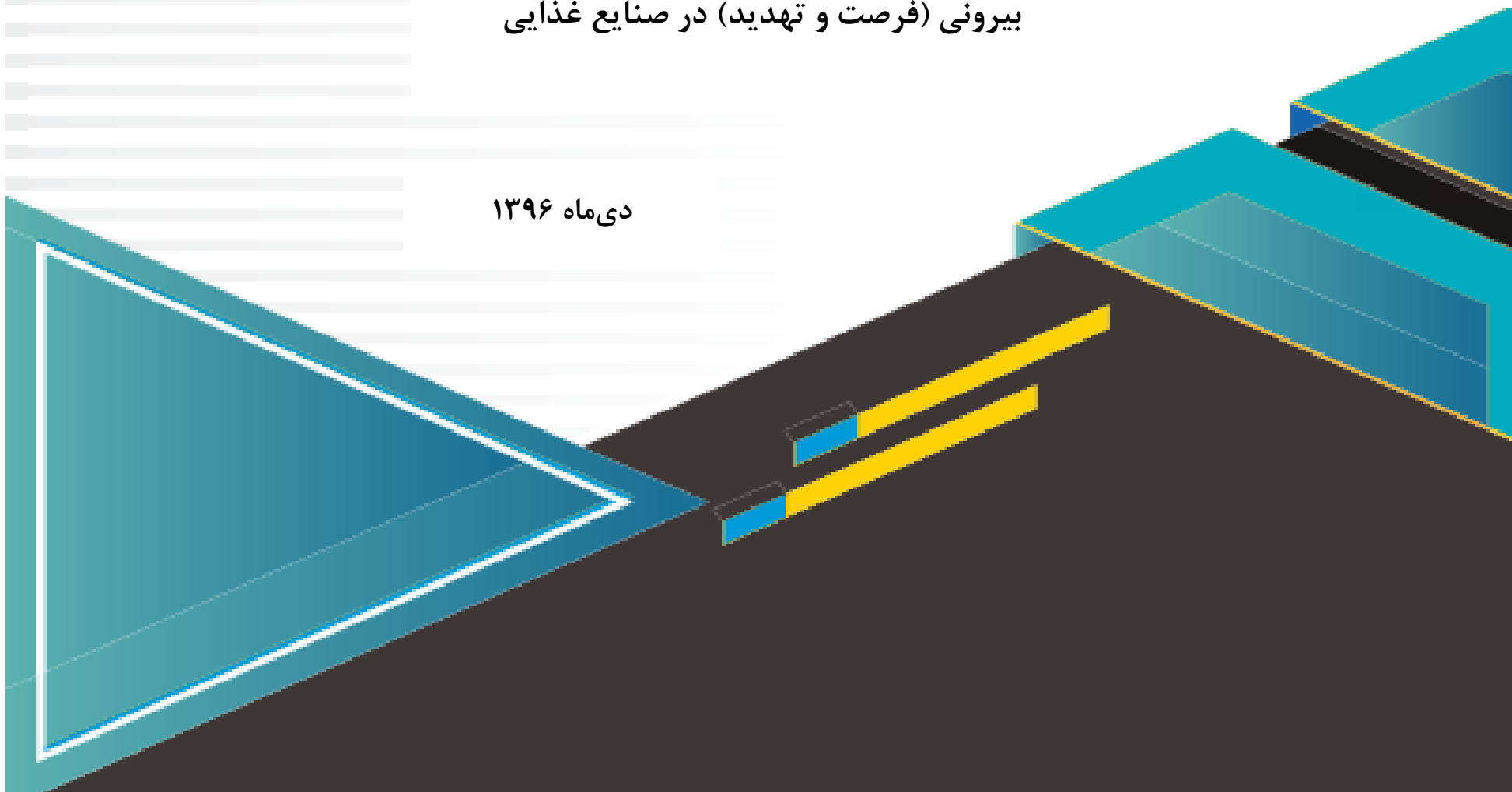

موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

تحلیل وضعیت عوامل درونی (نقاط قوت و ضعف) و بیرونی (فرصت و تهدید) در صنایع غذایی

دی‌ماه ۱۳۹۶

۱- ویژگی‌های عمومی صنایع غذایی و آشامیدنی

مؤلفه	قوت‌ها	ضعف‌ها	تهدید/ فرصت
خلق ارزش افزوده	<ul style="list-style-type: none"> چهارمین صنعت مولد ارزش افزوده (سهم ۹,۱ درصدی) 	<ul style="list-style-type: none"> ارقام نزولی عملکرد بهره‌وری در این رشته فعالیت بعنوان عامل کاهنده توان خلق ارزش افزوده 	<ul style="list-style-type: none"> حمایت‌های پیش‌بینی شده در برنامه توسعه تولید، تقاضا و صادرات محصولات دانش‌بنیان در راستای بکارگیری مواد پیشرفته در تولید و بسته‌بندی محصولات غذایی (فرصت)
توان صادراتی	<ul style="list-style-type: none"> چهارمین رشته فعالیت صادراتی در بخش صنعتی (سهم ۵,۸۵ درصدی از درآمد صادرات صنعتی با وجود ظرفیت کوچک اختصاص یافته به صادرات در این صنعت) 	<ul style="list-style-type: none"> ظرفیت کوچک اختصاص یافته به صادرات (۸,۶ درصد از میزان فروش در بهترین شرایط) با وجود پتانسیل‌های بالا سهم قابل توجه تولیدات حجیم و کم‌ارزش و صرفه پایین صادرات 	<ul style="list-style-type: none"> افزایش ارزش ریالی درآمدهای صادراتی حاصل از تسعیر ارز (فرصت)
ارزبری	<ul style="list-style-type: none"> سهم پایین از مخارج ارزی بخش صنعت 	<ul style="list-style-type: none"> آسیب‌پذیری بالا در خصوص عدم تامین نهاده‌های وارداتی مورد نیاز 	<ul style="list-style-type: none"> افزایش فشار هزینه‌های وارداتی بر هزینه تمام شده در شرایط جهش ارزی (تهدید)
توان اشتغال زایی	<ul style="list-style-type: none"> اولین صنعت اشتغال‌زا با سهم ۱۵,۵ درصدی از شاغلان کل صنعتی سطح پایین‌تر سهم هزینه‌های جبران خدمات (۱۱ درصد) در برابر سهم از شاغلین 	<ul style="list-style-type: none"> سطح پایین‌تر متوسط شاغلین هر واحد (۵۶ نفر) به نسبت متوسط صنعت (۷۵ واحد) 	-
مصرف آب و انرژی	<ul style="list-style-type: none"> سهم پایین از مصرف سوخت‌های فسیلی در صنعت 	<ul style="list-style-type: none"> اتکای بالا به انرژی برق و تاثیرپذیری شدید از برنامه‌های هدفمندی قیمت آن چهارمین صنعت آب بر (با سهم ۸,۹ درصد) و وابستگی برنامه‌های توسعه آبی آن به تامین آب مورد نیاز 	<ul style="list-style-type: none"> فشارهای هزینه‌ای ناشی از کاهش منابع آب در آینده (تهدید)
قدرت تحرک زایی	<ul style="list-style-type: none"> تنوع پیوندهای پسین با سایر صنایع (شیمیایی، کاغذ، محصولات لاستیک و پلاستیک، ماشین-ساز، فرآورده‌های حاصل از نفت، ...) 	<ul style="list-style-type: none"> ارقام کوچک ضریب پیوند پسین با صنایع بالادستی (به ازای هر ۱۰۰ ریال افزایش در تولید این رشته فعالیت، ایجاد تقاضا معادل ۱۱ ریال برای محصولات شیمیایی، ۷ ریال برای فرآورده‌های حاصل از نفت، ۷ ریال برای کاغذ، محصولات لاستیک و پلاستیک ۴ ریال، ...). 	-

۲- ویژگی‌های ناظر بر شرایط بازار عوامل در برابر صنایع غذایی و آشامیدنی

مؤلفه	قوت‌ها	ضعف‌ها	تهدید / فرصت
مواد اولیه کشاورزی	<ul style="list-style-type: none"> ▪ تنوع بالای محصولات کشاورزی قابل استفاده در صنایع غذایی (رتبه چهارم جهانی) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ضریب بالای وابستگی وارداتی به نهاده‌های استراتژیک (گروه‌های غلات، دانه‌های روغنی و ...) و تجهیزات طراحی و بسته‌بندی مایعات ▪ فشار قیمت‌های تضمینی به‌ویژه در بخش گندم و شیر خام ▪ ضایعات بالای محصولات کشاورزی و تاثیر آن بر کمیت و کیفیت محصولات تولیدی این رشته فعالیت صنعتی ▪ محدودیتهای وارداتی محصولات زراعی و باغی (میوه‌های صنعتی) ▪ مشکلات توأم با اجرایی سازی فرآیند ورود موقت برخی مواد اولیه کشاورزی ▪ نقایص مربوط به استانداردهای مربوط به برخی مواد اولیه مانند شیر خام و تاثیر آن بر کیفیت محصولات تولیدی 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ فشار کم‌آبی آبی و افزایش فشارهای تامین مواد اولیه کشاورزی از داخل: کمبود و افزایش قیمت (تهدید) ▪ افزایش شکاف قیمت‌های داخلی و جهانی مواد اولیه کشاورزی به واسطه حاکمیت الزامات قیمت تضمینی در بازار داخل و هم‌حرکتی ضعیف با بازارهای جهانی (تهدید) ▪ حاکمیت شرایط انحصاری در واردات برخی اقلام کشاورزی (تهدید)
مواد اولیه صنعتی	<ul style="list-style-type: none"> ▪ بهره‌مندی از ظرفیت پتروشیمی کشور در تامین نیاز مواد اولیه بسته‌بندی 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ کمبود دسترسی به مواد و قالبهای متنوع برای بسته‌بندی و تعرفه‌های بالا ▪ هزینه‌های بالای بسته‌بندی (سهم ۳۰ تا ۳۵ درصدی) ▪ تاثیرپذیری مستقیم از عملکرد پتروشیمی‌ها در تعیین قیمت مواد شیمیایی ▪ وابستگی بالای فرایندهای بسته‌بندی و فرآوری به مواد اولیه پتروشیمی و صنایع سلولزی 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ عدم کفایت ظرفیتهای داخلی برای تامین مواد اولیه بسته‌بندی از جمله در رابطه با انواع گرانولها، کاغذها، فویلها، پاکت‌ها و غیره (تهدید)

مؤلفه	قوت‌ها	ضعف‌ها	تهدید/ فرصت
تجهیزات	<ul style="list-style-type: none"> بهره‌مندی از توان ساخت داخلی در زمینه تولید ماشین‌آلات 	<ul style="list-style-type: none"> وابستگی وارداتی در زمینه ماشین‌آلات طراحی و بسته‌بندی مایعات 	<ul style="list-style-type: none"> از سرگیری تحریم‌ها و موانع پیش‌رو در دستیابی به ماشین‌آلات دارای ضعف تولید داخل (تهدید)
نیروی کار	<ul style="list-style-type: none"> سطح پایین‌تر هزینه‌های نیروی کار در برابر متوسط صنعت (نسبت دستمزدهای نسبی کوچکتر از یک) 	<ul style="list-style-type: none"> کاهش (۰,۹- درصدی) بهره‌وری نیروی کار طی دوره ۹۳-۱۳۸۳ سهم پایین نیروی کار ماهر (۳۸ درصد) در برابر متوسط ۴۱ درصدی صنعت 	<ul style="list-style-type: none"> افزایش عرضه فارغ‌التحصیلان علوم و مهندسی در راستای بهبود ظرفیتهای عملکردی در واحدها (فرصت)
سرمایه مالی	<ul style="list-style-type: none"> الزامات سرمایه‌ای پایین در مقایسه با متوسط صنعت 	<ul style="list-style-type: none"> فشار مشکلات ناشی از کمبود سرمایه در گردش 	<ul style="list-style-type: none"> از سرگیری روند فزاینده نرخ تورم و افزایش شدیدتر هزینه‌های تولید و الزامات سرمایه‌ای در آینده

۳- ویژگی‌های ناظر بر شرایط تقاضا در برابر صنایع غذایی و آشامیدنی

مؤلفه	قوت‌ها	ضعف‌ها	تهدید / فرصت
تامین تقاضا در بازار داخلی	<ul style="list-style-type: none"> ▪ جمعیت بالای شهرنشین و افزایش تقاضا (۷۳ درصد در برابر متوسط ۵۴ درصدی جهان) ▪ تنوع تولیدات و امکان هدفگیری گروه‌های مختلف تقاضا (تنها ۴۱ درصد از ارزش افزوده خلق شده در این صنعت، از طریق سه گروه لبنی، روغنی و شکری بوده است) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ اتکای بالا به بازار داخل و کاهش تقاضای داخل در نتیجه کاهش قدرت خرید و سهم بالای محصولات صنایع غذایی در بودجه خانوار ▪ پایین بودن سرانه مصرف برخی اقلام صنایع غذایی همچون صنایع لبنی و ماکارونی در کشور (علی‌رغم ظرفیت تولید کارخانه‌ها) ▪ تاثیرپذیری مقدار تقاضا در نتیجه اجرای سیاست‌های هدفمندسازی؛ مالیات بر ارزش افزوده و دستورالعمل‌های قیمت‌گذاری 	<p>تداوم شرایط رکودی داخل و تاثیر مستقیم آن بر تقاضای آتی (تهدید)</p> <p>گسترش فروشگاه‌های زنجیره‌ای خارجی در کشور و افزایش عرضه محصولات خارجی (تهدید)</p> <p>فرهنگ مصرفی حاکم (مصرف فله‌ای) به عنوان عامل موثر بر انگیزه پایین بسته‌بندی (تهدید)</p>
تامین تقاضا در بازار صادراتی	<ul style="list-style-type: none"> ▪ تنوع صادراتی (با وجود سهم بالای محصولات لبنی، شیرینی و شکلات از صادرات، سایر محصولات نیز در سبد صادرات غذایی کشور قرار دارد) ▪ فعالیت تعداد زیادی از بنگاه‌های صنایع غذایی تحت برند حلال اخذ شده از کشورهای صاحب برند 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ نشأت گرفتن بخش عمده‌ای از صادرات از مجاورت‌های مرزی (به ویژه عراق، افغانستان، پاکستان، ...) ▪ جهت‌گیری ضعیف صادراتی: ۱- انطباق ضعیف میان محصولات تولیدی و نیاز بازارهای جهانی؛ ۲- جایگاه ضعیف استانداردها ▪ کمبود دسترسی به تشکیلات سازمان‌دهنده صادرات در کارخانجات تولیدی ▪ تاثیرپذیری میزان فروش در نتیجه برنامه‌های تنظیم بازاری دولت و اعمال ممنوعیت‌های صادراتی ▪ تاثیرپذیری شدید عملکرد صادراتی در نتیجه عملکرد دولت در اجرای ضوابط ورود موقت مواد اولیه صنایع غذایی ▪ ضعف استانداردهای حاکم بر محصولات تولیدی ▪ سهم بالغ ۵۰ درصدی عملکرد صادرات صنایع غذایی در بخش فرآوری، بسته بندی و درجه بندی محصولات کشاورزی ▪ اولویت‌دهی پایین صادرکنندگان به امور بسته بندی 	<p>افزایش تمرکز بازارهای آتی در نتیجه احتمال از سرگیری تحریمها (تهدید)</p> <p>افزایش تقاضا برای محصولات فرآوری شده خوراکی به واسطه افزایش سهم جمعیت شهرنشین در منطقه منا (بحرین ۹۰ درصد؛ کویت ۹۸,۶ درصد؛ لبنان ۹۰ درصد و قطر ۹۶,۹۷ درصد) (فرصت)</p> <p>افزایش تقاضا برای صنایع فرآوری و بسته بندی در حوزه صنایع غذایی به سبب فشار کم آبی: واقع شدن کشور در منطقه خاورمیانه و ضریب ۹۰ درصدی وابستگی به واردات غلات در منطقه (فرصت)</p> <p>افزایش گرایش جهانی به سمت غذای ارگانیک (تهدید)</p> <p>مآزاد عرضه در بازار منطقه و قدرت رقابت‌پذیری بالای کشورهای همسایه و جذب سرمایه‌گذاری خارجی در این کشورها در زمینه صنایع غذایی (تهدید)</p>

۴- ویژگی‌های ناظر بر ساختار بازاری در صنایع غذایی و آشامیدنی

مؤلفه	قوت‌ها	ضعف‌ها	تهدید / فرصت
مقیاس بنگاهی	<ul style="list-style-type: none"> ▪ سهم ۱۳,۷ درصدی از بنگاه‌های بزرگ صنعتی بالای ۵۰۰ نفر ▪ گرایش بنگاه‌های فعال به سمت توسعه عمودی روبه عقب (ایجاد واحدهای کشت و صنعت) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ سهم بالای بنگاه‌های کوچک در مجموعه بنگاه‌های فعال (۶۹ درصد) و عدم امکان بهره‌گیری از صرفه‌های مقیاس در واحدهای مربوطه ▪ شیوع فعالیتهای غیررسمی به دلیل بالا بودن هزینه‌های عملکرد منطبق با استاندارد در این صنعت 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ برنامه‌های مدرن‌سازی نظام توزیع و ایجاد یکپارچگی عمودی با بخش تولیدکننده (فرصت) ▪ فقدان نظام منسجم در صدور مجوزهای تاسیس و افزایش تابع توزیع صنعت به سمت افزایش سهم بنگاه‌های کوچک (تهدید)
عملکرد ساختارهای جمعی	<ul style="list-style-type: none"> ▪ برخورداری از بالاترین سازماندهی بنگاه‌های کوچک و متوسط در قالب خوشه‌های صنعتی (سهم ۳۲,۷ درصدی از کل خوشه‌های صنعتی کشور) ▪ برخورداری از بیشترین سهم از تعاونی‌های فعال در حوزه صنعتی (۳۸ درصد) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ضعف عملکرد خوشه‌ها در توسعه صادرات صنعتی ▪ سهم بزرگ واحدهای خرد (۱۰-۱ نفر) در خوشه‌های صنعتی 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ظرفیتهای مربوط به دستورالعمل حمایت از شرکتهای بازرگانی تخصصی و یا عمومی صادراتی (فرصت)
نوع مالکیت	<ul style="list-style-type: none"> ▪ سهم بالای بخش خصوصی واقعی 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ موانع مشارکت بخش خصوصی با سرمایه‌گذار خارجی (حقوقی، تامین و تدارک و ...) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ عدم تفکیک مالکیت از مدیریت تخصصی در بنگاه‌ها: ▪ تمایل پایین برای عرضه سهام در بورس و عدم شفافیت-های متناظر با آن ▪ احتمال تجزیه بنگاه‌ها (تهدید)

۵- ویژگی‌های ناظر بر زیرساخت‌های پشتیبان تولید و صادرات در صنایع غذایی و آشامیدنی

مؤلفه	قوت‌ها	ضعف‌ها	تهدید/ فرصت
نظام توزیع و زیرساخت‌های تخصصی	<ul style="list-style-type: none"> برخورداری از شبکه توزیع مدرن عمده فروشی (سهم ۶۵ درصدی از مجموعه شرکت‌های پخش) 	<ul style="list-style-type: none"> افزایش هزینه‌های توزیعی در شبکه توزیع خرده‌فروشی سنتی: سهم کوچک توزیع خرده‌فروشی سازمان‌یافته (کمتر از ۸ درصد) کمبود و عدم ثبات در زمینه زیرساخت‌های حمل‌ونقل صنایع غذایی از قبیل خطوط ریلی و پایانه‌های بندری و نیز ناوگان تخصصی همانند کشتی‌های یخچال‌دار رقابت پذیری پایین کیفی به سبب ضعف استانداردهای داخلی با کلاس جهانی افزایش هزینه‌ها ناشی از عملکرد واحدهای توزیعی و انتقال منافع تخفیفات حجمی تولیدکنندگان به واحدهای توزیع و پخش (به عوض مصرف‌کنندگان) 	<ul style="list-style-type: none"> اجرای برنامه‌های توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل تخصصی (فرصت) فرسودگی ناوگان حمل‌ونقل و افزایش روزافزون هزینه‌های عملکرد در آینده (تهدید) راه‌اندازی و گسترش زیرساخت شناسایی و رهگیری (GS1) به ویژه در رابطه با محصولات فسادپذیر (فرصت)
عملکرد صنایع پشتیبان	<ul style="list-style-type: none"> برخورداری از واحد اعطاکننده آرم حلال در کشور (سازمان غذا و دارو) 	<ul style="list-style-type: none"> بهره‌گیری اندک از فناوری اطلاعات و ارتباطات و تجارت الکترونیکی ضعف حمایت‌های شبکه بانکی (تامین سرمایه در گردش با بهره مناسب) با وجود الزامات ماده ۲۱ قانون رفع موانع تولید رقابت-پذیر و ارتقای نظام مالی کشور پراکنش نامناسب واحدهای صنایع تبدیلی کشاورزی در خارج از قطب‌های تولید کشاورزی و تاثیر منفی آن بر هزینه تولید صنایع غذایی آسیب‌های ناشی از اجرای قانون انتزاع و تمرکز بالاتر وزارتخانه متولی بر امور زراعت در برابر توسعه صنایع تبدیلی سطح پایین توسعه‌یافتگی صنعت بسته‌بندی صنایع غذایی و ضعف عملکرد شرکت‌های تخصصی بسته‌بندی ضعف نهادهای غیردولتی منسجم و یکپارچه در این ارتباط 	<ul style="list-style-type: none"> عدم عضویت در سازمان‌های بین‌المللی مرتبط با صنعت بسته‌بندی (تهدید)

۶- ویژگی‌های ناظر بر عملکرد داخلی بنگاه‌ها در صنایع غذایی و آشامیدنی

تهدید / فرصت	ضعف‌ها	قوت‌ها
<ul style="list-style-type: none"> ▪ عدم توجه به پیشرفت‌های فناورانه در مواد بسته‌بندی در جهان و نتیجتاً کاهش رقابت‌پذیری در آینده (تهدید) ▪ عدم توازن در توزیع سود در زنجیره ارزش محصولات غذایی به زیان تولیدکننده و تاثیر ناشی از آن بر عملکردهای توسعه‌ای و سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدکننده صنایع غذایی (تهدید) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ انگیزه پایین و ظرفیت محدود بنگاه‌ها برای نوآوری‌های فناورانه ▪ توجه محدود بنگاه‌ها به خدمات متصل به تولید به ویژه در بخش بازاریابی (۲,۷ درصد از پرداخت‌های غیرصنعتی) ▪ اولویت (توان پرداخت/ تمایل) پایین در بنگاه‌ها برای بروز رسانی و نوسازی تجهیزات و فناوری‌ها ▪ روند کاهنده بهره‌وری کل عوامل طی یک دهه اخیر به واسطه تاثیرگذاری محدود محرک‌های اقتصادی ارتقای بهره‌وری ▪ اولویت پایین بنگاه‌ها برای نوآوری‌های فناورانه و تحقیق و توسعه (سهم ۰,۲ درصدی از ارزش ستانده) ▪ افزایش هزینه‌ها در نتیجه تولید زیر ظرفیت ▪ تسلط رویکرد حرکت انفرادی در برنامه‌های تولید و صادرات صنعتی ▪ اولویت پایین تولیدکنندگان به امر بسته‌بندی به واسطه سهم پایین ارزش افزوده به ارزش ستانده (هزینه‌های بالای مواد اولیه و بسته بندی) ▪ ضعف عملکرد واحدها در امور برندسازی ▪ ناچیز بودن تنوع غذایی و تمرکز بر چند محصول 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ سهم ۴۸ درصدی خرید ماشین‌آلات، ابزارها، تجهیزات و نرم‌افزارها از میانگین هزینه‌های صرف شده در انواع سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه ▪ تمرکز ۶۱ درصد از بنگاه‌های فعال در این صنعت بر نوآوری‌های سازمانی ▪ اتکای بالا به سرمایه‌گذاری‌های داخلی